

Psykoanalysen, ikke eksperimentallpsykologien, la grunnlaget for psykologprofesjonen

Jon Sletvold

psykologspesialist i privatpraksis, veileder og læreanalytiker ved Norsk Karakteranalytisk Institutt

j-sle@online.no

I august-nummeret av Tidsskriftet har Tor-Johan Ekeland et engasjerende bidrag til psykologenes selvforståelse. På ett punkt mener jeg Ekeland gjør en feilslutning.

Helhetlig: Den analytiske psykologien tegnet for første gang et helhetlig bilde av mennesket basert på vitenskap fremfor religion. Og det var denne psykologien som påvirket kunsten, litteraturen og tilgrensende vitenskaper, ja, alt unntatt store deler av universitetspsykologien, skriver Sletvold.

Illustrasjon: Jill Moursund

DEBATT : PSYKOLOGERS SELVFORSTÅELSE

Universitetsutdannede psykologer vil si at Wilhelm Wundt grunnla psykologien. Alle andre vil svare Sigmund Freud. Det er derfor en feilslutning når Tor-Johan Ekeland i sin fagartikkel «Sjelens ingeniørkunst – Om psykologien og psykologenes selvforståelse» hevder at den empirisk pragmatiske psykologien ble en suksess. I hvert fall ikke om vi med suksess mener at den begrunner dagens profesjonelle (kliniske) psykologi, skriver Jon Sletvold.

Etter en kritisk gjennomgang av eksperimentalpsykologiens fremvekst og utvikling konkluderer Tor-Johan Ekeland med at «I psykologien har de «store» teoriene brutt sammen, det er ingen teoretisk konsensus; og teoretisering, engang sett på som vitenskapens varemerke, har blitt erstattet av empirisk pragmatisme» (s. 749). Ekeland fortsetter så med å spørre: «Hvorfor ble denne psykologien likevel en suksess?». Det er her jeg mener Ekeland gjør seg skyldig i en feilslutning. Jeg vil påstå at denne psykologien – den fragmenterte objekt-ontologiske psykologien Ekeland beskriver – aldri ble en suksess. I hvert fall ikke om vi med suksess her mener at denne begrunnet dagens profesjonelle (kliniske) psykologi.

Psykologien var den vitenskapen som i størst grad satte sitt preg på det 20. århundre. Dette skyldes i all hovedsak psykoanalysen

«Kuppet»

Jeg kan følge Ekelands historieskriving et stykke på vei. Det er vel rimelig når han ser testpsykologien som fragment-objektpsykologiens ektefødte barn, og at testingen etter krigen ble sett på som et viktig instrument for utviklingen av den nye velferdsstaten. Det var så vidt jeg har skjønt, utelukkende behovet for testpsykologer som begrunnet opprettelsen av den første cand.psychol.-eksamen i 1948. På begynnelsen av 50-tallet var de fleste psykologstillingene arbeids- og militærpsykologer. Etter hvert kom skolepsykologstillinger og kliniske psykologstillinger til. Men også disse var offisielt begrunnet med behovet for psykologisk testing.

Om dette hadde forblitt situasjonen, ville antallet psykologer i Norge flatet ut omkring 1960, og jeg vil gjette på at antallet i dag hadde vært under 10 % av det vi

har nå. Hvorfor gikk det ikke slik? Jeg mener det skyldes at vi på 30-, 40- og 50-tallet hadde fått en liten gruppe psykoanalytisk skolerte og psykoterapeutisk engasjerte psykologer. I Norge var Harald Schjelderup lederskikkelsen i denne gruppen. I løpet av relativt kort tid «kuppet» denne gruppen den kliniske psykologien, og terapi ble raskt psykologiens varemerke. Inntil da var terapi ansett (og til dels lovbestemt) som legevirksomhet.

Psykoanalyse = psykoterapi = klinisk psykologi

Da jeg begynte å studere psykologi i 1965, hadde Psykologisk Institutt i Oslo en avdeling for eksperimentalpsykologi og en for dybdepsykologi (psykoanalyse). Ved flyttingen til Blindern et par år senere endret avdelingen for dybdepsykologi navn til klinisk psykologi. Den ble imidlertid ikke mindre psykoanalytisk av den grunn. Det er her illustrerende at da det på 70-tallet vokste fram

et ikke-psykoanalytisk klinisk studiealternativ, tok det navnet sosialklinisk. Til ut på 70-tallet var psykoanalyse, psykoterapi og klinisk psykologi tilnærmet synonyme begreper.

Den ikke-analytiske kliniske psykologien og psykoterapien, som har vokst sterkt siden 70-tallet, har sett seg som mer forskningsbasert enn den psykoanalytiske. Jeg tror imidlertid at den også bare i beskjedne grad har vokst ut av den eksperimentalpsykologien Ekeland be-

skriver. Det kan vel gjelde for atferdsterapien, men ikke for den kognitive terapien. Dens grunnlegger Aron Beck var en amerikansk psykoanalytisk utdannet psykiater. Jeg regner med at den psykologien han hadde studert, var den etter mitt syn dogmatiske og kognitivt orienterte ego-psykologien som dominerte amerikansk psykiatrisk psykoanalyse i tiårene etter krigen. Han foretok en radikal sanering av denne komplekse begrepsbygningen.

Psykoanalysen la grunnlaget for dagens psykologprofesjon

Hvordan kunne det skje at ikke eksperimentalpsykologi, men psykoanalyse la grunnlaget for dagens psykologprofesjon? Om vi spør universitetsutdannede psykologer, vil vi kanskje få bekreftet Ekelands utgangspunkt, at Wilhelm Wundt grunnla psykologien. Alle andre vil imidlertid svare Sigmund Freud. Eksempelvis kan jeg nevne at da magasinet Time ved årtusenskiftet utga et spesialnummer om vitenskapen – alle vitenskaper – i det 20 århundre, lot de en tegning av Einstein og Freud pryde forsida, med Einstein på analysebenken hos Freud.

Jeg tror det kan argumenteres sterkt for at psykologien var den – nye – vitenskapen som i størst grad satte sitt preg på det 20. århundre. Dette skyldes imidlertid i all hovedsak den delen av psykologien som blir omtalt som psykoanalyse eller dybdepsykologi. Freud er her den dominerende historiske skikkelse. Andre viktige skikkelser inkluderer Alfred Adler, Carl Jung, Sandor Ferenczi, Wilhelm Reich, Melanie Klein, Karen Horney, Erik Fromm, Harry Sullivan, og i Norge Harald Schjelderup. Lesere kan fortsette med å legge til sine favoritter.

Et helhetlig bilde

Hva er det så som karakteriserer de analytiske psykologiske tradisjonene? Jo, det er nettopp det som Ekeland savner i eksperimentalpsykologien, et helhetlig bilde av menneskesinnet. Den analytiske psykologien representerte det første vitenskapelige – til forskjell fra religiøse – forsøket på å tegne et helhetlig bilde av menneskets psykologi. Dermed fikk denne psykologien også stor innflytelse på alle tilgrensende vitenskaper, og dertil litteratur og kunst, gjennom det siste hundre år, faktisk på alt unntatt store deler av universitetspsykologien. Dette har skjedd på tross av at de psykoanalytiske tradisjonene har vært preget av betydelige mangler og feil (selvfølgelig).

Grunnen til at de psykoanalytiske tradisjonene har maktet å tegne mer helhetlige bilder, er etter mitt syn at «laboratoriet» her har vært et møte mellom to (hele) personer. Men det er samtidig velkjent at det vitenskapelige idealet i psykoanalysen lenge var det samme som i eksperimentalpsykologien, objekt-ontologien. Dette har imidlertid endret seg dramatisk i de siste tiårene. I dag vil de fleste mene at psykoanalyse og psykoterapi må bygge på en subjekt-ontologi. Med dette mener jeg en innlevelse i eget og andres sinn – subjektivitet og intersubjektivitet – der likevel en relativ objektivitet kan fremtre som en evne til å reflektere over forskjeller og likheter.

Gledelig utvikling

Det er grunn til å fremheve at denne radikale nyorienteringen innenfor psykoanalysen, gjerne referert til som relasjonell psykoanalyse, hadde viktige forløpere i form av eksistensiell, fenomenologisk, humanistisk og interpersonlig analyse. Et annet viktig forhold er at endringen har skjedd parallelt med

at psykoanalysen har skiftet fra å være, særlig i USA , psykiaterdominert til å bli psykologdominert. Dette skulle være et paradoks om vi legger Ekelands analyse av psykologprofesjonens selvforståelse til grunn. En annen viktig parallell endring er fra en mannsdominert profesjon til en profesjon med stadig større andel kvinner.

Dette, som jeg ser som en positiv utvikling, har imidlertid ikke bare funnet sted innenfor psykoanalysen, men også i eksperimentalpsykologien (omtales i dag gjerne som kognitiv og affektiv nevrovitenskap). Mens det som Ekeland påpeker, var vanlig å anta – av grunner som er vanskelige å forstå for meg – at fenomener som persepsjon, hukommelse, følelser og tenkning kunne studeres og forstås uavhengig av hverandre, er situasjonen i dag drastisk endret. Det var i sin tid en sterk opplevelse for meg å lese beskrivelsen av revolusjonen innenfor hukommelsesforskningen i Daniel Schacters bok *Searching for Memory*. Gjennombruddet kom ifølge ham da man skjønnte at det var nødvendig å integrere data fra introspeksjon, kliniske observasjoner, kognitiv psykologi og nevrovitenskap. «Det er nå klart at vi ikke lagrer fotografier av våre tidligere erfaringer, men holder fast på *meningen, fornemmelsen og følelsene* disse erfaringene brakte oss» (Schacter, 1996, side 5, min oversettelse og utheving). Resultatet av dette er at eksperimentell hukommelsesforskning i dag har bidratt vesentlig til grunnlaget for psykoterapeutisk praksis, noe jeg skrev om i Tidsskriftet i 2005.

Et annet eksempel på den nye gledelige utviklingen i forholdet mellom klinisk dybdepsykologi og eksperimentalpsykologi er det nye tidsskriftet *Neuropsychoanalysis*, der mange av de mest fremstående innenfor eksperimentalpsykologi og kognitiv/ affektiv nevrovitenskap er å finne i *editorial board*, blant mange andre Schacter og Damasio.

Jeg deler fullt ut Ekelands syn, at vi trenger en kritisk psykologi, en kontinuerlig anstrengelse for å se oss utenfra, og en jevn puls av selvrefleksjon. Men jeg ser også betydelige lyspunkter.

j-sle@online.no